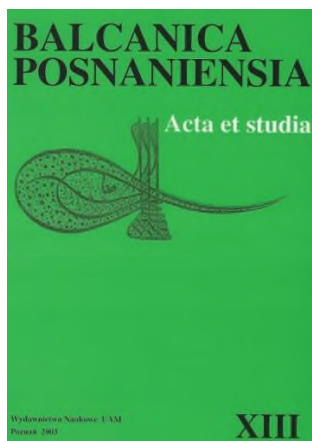

Szczepański Wojciech, rec. książki: Urszula Kaczmarek, *Prawda i kłamstwo. Prymas Węgier József Mindszenty*, Poznań–Warszawa 2002, Instytut Językoznawstwa. Filologia Węgierska UAM – Fronda – Wydawnictwo WiS, ss. 195, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 2003, t. 13, s. 275–278.

<https://doi.org/10.14746/bp.2003.13.25>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/52519>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

esej Alfreda Andrei dotyczący źródeł i literatury przedmiotu jest pracą samą w sobie. Zwłaszcza ta część, poświęcona bazie źródłowej, jest znakomitą omówieniem wartości oraz przydatności poszczególnych zabytków średniowiecznego piśmiennictwa krucjatowego. W chwili obecnej wydaje się, że jest to najbardziej gruntowna i solidna synteza poświęcona tej krucjacie, przewyższająca znacznie swym spektrum badawczym i wnikliwością opracowania dziejów tej wyprawy zamieszczone w wielkich syntezach historii krucjat R. Grousseta, S. Runcimana czy zbiorcze pod redakcją K. Settona.

Zdzisław Pentek

Karolina Kaczmarek, *Prawda i kłamstwo. Prymas Węgier József Mindszenty*, Poznań – Warszawa 2002, Instytut Językoznawstwa. Filologia Węgierska UAM – Fronda – Wydawnictwo WiS, ss. 195.

W gronie najwybitniejszych Węgrów XX wieku eksponowane pozycje zajęli przedstawiciele duchowieństwa rzymskokatolickiego, na czele z prymasem Józsefem Mindszentym (1892-1975). Z racji roli, jaką József Mindszenty odegrał w najnowszych dziejach Węgier i jego pełnej cierpienia drogi życiowej, porównywano go często z innym wielkim człowiekiem Kościoła zza żelaznej kurtyny kardynałem Stefanem Wyszyńskim. Uwagę historyka przykuwać może z pewnością kilku jeszcze dwudziestowiecznych węgierskich duchownych – ludzi wielkiej wiedzy, wybitnych osiągnięć duszpasterskich, ale i ofiarnej służby społecznej¹. Tymczasem czytelnik zainteresowany dziejami węgierskiego Kościoła katolickiego otrzymał pierwszą, wartościową polską biografię² osoby najważniejszej, napisaną przez młodą poznańską hungarystkę Karolinę Kaczmarek. Publikacja ukazała się jako tom III poznańskiej serii „Bibliotheca Hungarica”, której redaktorem jest János Brendel.

Studium biograficzne autorstwa K. Kaczmarek posiada duże zalety. Otwiera ono w historiografii polskiej badania nad postacią prymasa Mindszentyego i najnowszymi dziejami Kościoła na Węgrzech. Pokazuje losy prymasa Węgier w sposób zajmujący i uwzględniający tło społeczne. Czerpie obficie z piśmiennictwa węgierskiego, nieznanego u nas bliżej z racji bariery językowej. Bogatą literaturę węgierską wspiera tu, co bardzo ważne, posiadająca znaczny walor źródłowy prasa, ukazująca się na Węgrzech i w węgierskich środowiskach emigracyjnych zarówno w okresie życia J. Mindszentyego, jak i po jego śmierci. Z innych źródeł wykorzystane zostały także pisma samego prymasa (wydano je w różnych publikacjach na długo po jego śmierci), listy najwyższego kościelnego hierarchy Węgier do prezydenta Stanów Zjednoczonych z lat 1957-1964 oraz, precyzyjnie nie wskazane, nagranie Kongresu Stanów Zjednoczonych (?) Szkoda jednak, że wśród wykorzystanych pozycji zabrakło kilku ważnych i dostępnych opracowań, jak np. N. Boer, *Cardinal Mindszenty and the implacable War of*

¹ Mówiąc o wybitnych, duchownych katolickich z dwudziestowiecznych Węgier, uwzględniać trzeba koniecznie postaci, takie jak m.in.: O. Prohászka, T. Tóth, V. Apor, A. Schätz SP, Z. Mihalovics, T. Nyári, A. Szennay OSB, G. Békés OSB oraz G. Bulányi SP (wsławiony brakiem akceptacji dla uległości Kościoła względem komunistów po „obaleniu” prymasowskich rządów Mindszentyego). Oprócz wymienionych było również wielu wybitnych węgierskich duchownych zmuszonych do emigracji. Por.: Á. Somorjai OSB, *Teologia katolicka na Węgrzech*, Proglas. Pismo Towarzystwa Przyjaciół Narodów Europy Środkowej, nr 10/11 – 3/4 1998, s. 16-21.

² O wcześniejszej, nienaukowej i wręcz skandalicznej pracy na temat kardynała J. Mindszentyego autorstwa Karola Małcużyńskiego i Bronisława Wiernika nie warto w ogóle szerzej wspominać. Jakość tej publikacji najlepiej odzwierciedla sam jej tytuł – por.: K. Małcużyński, B. Wiernik, *József Pehm-Mindszenty, szpieg w kardynalskiej purpurze*, Warszawa 1949.

Communism against Religion and the Spirit, Washington 1949, E. Vasari, *Der verbannte Kardinal (Mindszenty József)*, Wien 1977, Á. Somorjai, I. Zsolnay, *Kardynał Mindszenty – pobity bohater narodu?*, W drodze, 1990, nr 5 (201), s. 88-100.

Praca napisana została wartkim językiem. Za ciekawy zabieg narracyjny, zastosowany w pracy przez jej Autorkę, uznać można paralelne śledzenie w książce wraz z biografią prymasa Węgier życia prymasa S. Wyszyńskiego. Umożliwiło to wyeksponowanie pewnych istotnych faktów, które z kolei, właśnie zestawione z sobą, dostarczyć mogą bardziej wnikliwemu odbiorcy publikacji podstawy do poważnych i nieszablonowych przemyśleń.

Oś konstrukcyjną całej pracy oraz jej lekkość wyjaśnia nadany przez Autorkę literacki tytuł *Prawda i kłamstwo*. Daje on do zrozumienia, że Autorce zależało na napisaniu łatwej w lekturze, nie pozbawionej jednak walorów naukowych biografii. Pracy skoncentrowanej na rozważaniach o prawdzie i racji, której swym bohaterskim życiem służył prymas Węgier oraz na kłamstwie, którym szafowano, chcąc najpierw podkopać jego pozycję w węgierskim Kościele i społeczeństwie, następnie zaś wprost zniszczyć go jako duchownego i człowieka.

Znany osąd E. Hemingwaya o tym, że „człowieka można zniszczyć, ale nie pokonać”, w życiu kardynała J. Mindszentyego ziścił się w sposób absolutny. Prymas Mindszenty zwyciężył, choć był maltretowany psychicznie przez swych wrogów, a wreszcie upokorzony i opuszczony, mimo spektakularnych wobec niego gestów papieża Pawła VI, także przez sam Kościół. Instytucja, której prymas Mindszenty był zawsze bezgranicznie oddany, w imię racji dyplomatycznych i duszpasterskich założyła bowiem, że lepiej będzie, by węgierskim katolicyzmem sterował człowiek powolny komunistom, czyli kardynał László Lékai niż odizolowany od wiernych i skazany na banicję niezłomny hierarcha-męczennik³. Dla J. Mindszentyego założenie to oznaczało wymuszoną dymisję (XII 1973). Była ona logicznym następstwem układu Watykanu z Budapesztem, w którego konsekwencji J. Mindszentyego (niedoinformowanego co do szczegółów zawartego porozumienia) zwolniono wcześniej z więzienia (IX 1971), umożliwiając mu wyjazd do Watykanu, a następnie do Wiednia (gdzie też zmarł w 1975 r.). Wszystkie te, jak i inne ważne fakty zostały przez Autorkę biografii, nietuzinkowej dla dziejów Kościoła katolickiego postaci, naprawdę ciekawie podane.

Pracę K. Kaczmarek wzbogacono posłowiem wybitnego węgierskiego polonisty Istvána D. Molnára. Traktuje ono o historycznej racji kardynała J. Mindszentyego i jego zwycięstwie moralnym nad wrogami węgierskiego Kościoła oraz o węgierskiej wolności. Autor posłowania opracował także na użytek publikacji K. Kaczmarek stosunkowo bogaty aneks. Zebrano w nim dane na temat prześladowań, jakie spotkały Kościół katolicki na Węgrzech w okresie komunistycznym (opis metod wystąpień przeciw Kościołowi i jego dostojnikom oraz faktografia martyrologii Kościoła katolickiego). Aneksów (s. 167-184) stanowi ważny załącznik do pracy. Z kolei słowo wstępne, poprzedzające właściwy odautorski merytoryczny wstęp, napisał w książce K. Kaczmarek metropolita poznański arcybiskup Stanisław Gądecki (s. 9-10).

W recenzowanej książce, wnoszącej do polskiej historiografii sporo ciekawych ustaleń badawczych, znalazły się jednak, niestety, także usterki. W przypisach nie podano dokładnych „adresów” tekstów branych z prasy (precyzujących numer konkretnego czasopisma i strony, na których występuje w nim cytowany tekst), nie podano też odniesień do literatury z której zaczerpnięto treść przemówień, kazań i listów pasterskich prymasa Mindszentyego oraz ewentualnie innych osób (tak jak ma to miejsce z dwoma cytowanymi przez Autorkę kazaniem prymasa S. Wyszyńskiego z częstochowskiej Jasnej Góry i z Wambierzyc – por. s. 46, 160-161). Z innych wad odnotować można również: brak danych o roku wydania pracy Á. Somorjaia na temat paraleli i różnic w historii kościołów węgierskiego i polskiego (Pannonhalma – Roma?, s. 185), brak informacji na temat źródeł wykorzystanych w pracy

³ O problemie tym informuje m.in. warta porównania praca: J. Kochanowski, *Węgry. Od ugody do ugody 1867-1990*, Warszawa 1997, s. 177-179.

reprodukcji (fotografie J. Mindszentyego, kościoła w Veszprém i rzeźby Alberta Ceppiego, przedstawiającej prymasa Węgier przygwożdżonego do krzyża). Za niewłaściwe uznać też należy tytułowanie kościelnego hierarchy „arcykapłanem”, a właśnie tak podpisała Autorka reproduktowane zdjęcie wspomnianej tu rzeźby prymasa Węgier.

Mimo tych usterek należy podkreślić, że praca K. Kaczmarek, jest ze wszelkich miar wartościową pozycją. Z pewnością wypełnia ona pewną lukę w polskich badaniach historycznych, nie tak często znowuż zahaczających o tematy z najnowszej historii Węgier. Otrzymaliśmy książkę potrzebną, która ukazała się w dodatku w stosownym momencie (w 110 rocznicę urodzin prymasa Mindszentyego i w kilkanaście lat po jego sądowej rehabilitacji w Budapeszcie). Z pewnością warto ją przestudiować i polecić innym.

Wojciech Szczepański

